

Põhjamaade põlisvähemuste omakeelsest meediast

M a i t T a l t s

International University Audentes, TTÜ majandusteaduskond

Artikkel jätkab Läänemere-äärsete etniliste vähemuskultuuride käsitlust, vt Haridus 5/6 2008, „Põlisvähemuskultuuride meediamastikult” (latgalite, liivlaste, karaiimide, väikeleedulaste, kašuubide jt omakeelse meedia hetkeolukorrast ja arenguperspektiividest).

Kõige vanem ja eripärasema omakultuuriga Põhja-Euroopa etniline vähemus on saamid – üks Euroopa kõige põlismaid kultuure üldse. Kultuuriliselt ja vahel ka otseselt vaenatud olnud saamid on praeguseks kõigis Põhjala riikides suutnud kätte võidelda küllaltki laialdase kultuuriautonomiast, mida iseloomustab muu hulgas ka ajakirjandusväljaannete ning omakeelsete raadioprogrammide suhteline rohkus. Takistuseks on olnud saamide geograafiline hajutus, nende ajaloolise asuala jagatus nelja riigi (Soome, Rootsi, Norra ja Venemaa) vahel, lisaks etnolingvistiline killustatus ning mitme ja omavahel olulisel määral erineva keele (keeleteadlaste hinnanguil kuus kuni kaheksa) olemasolu. Samas on saamikeelse kirjanduse ajalugu küllaltki pikk – esimene saamikeelne aabits ilmus juba 1619. aastal (Aarma 1996, 11).

Saamid

Saamikeelsed ajalehed ilmuvad peamiselt Norras, kus saamikeelne kultuur on ka kõige paremal järjel. Esimene saamikeelne leht (Muitalægje Čuvgehusa halehuvvide sami gaskas) alustas 1873. aastal, kuid lõpetas ilmumise kaks aastat hiljem (Johansen Ijäs 2008, 1). 1979. aastal hakkas ilmuma Sami Aigi, läks kümne aasta pärast pankrotti ja tema järglaseks sai 1993. aastal Min Aigi. Viimati asus toimetus Karasjokis (Karasjohkas). Teine Norras (Kautokeinos) väljaantav saamikeelne ajaleht Aššu ilmus kaks korda nädalas kuni 2008. aasta alguseni. Siis ühinesid need kaks väljaannet üheks, mis sai nimeks Ávvir (kodulehekülg <http://www.avvir.no>), ilmudes praegu juba viis korda nädalas. Lisaks sellele annavad Norra evangeeliumiluteri vabakirik ja Norra saamlaste kristlik misjonühendus välja saamikeel-

set religioosse sisuga väljaannet Nuorttanastea, seda juba aastast 1898 (Johansen Ijäs 2008, 1). Norrakeelne kohalik leht Nord Salten avaldab lisaks regulaarselt igal nädalal saamikeelse lehekülje. Algselt saamide jaoks mõeldud ajaleht Sárgat, mis alustas ilmumist juba 1956 (Johansen Ijäs 2008, 2), on aga läinud täielikult üle norra keelele. Norra saamikeelsed väljaanded levivad ka saami keele kasutusala piires Soomes ja Rootsis.

1934. aastast hakkas Soomes ilmuma ajaleht Sabmelaš, mis lõpetas 2004. aastal, hoolimata eelnevast nimemuutusest. Lisaks neile on Soomes tegutsev inarisaami keele ühing andnud 1987. aastast välja ühiskondlikel alustel toimetatavat inarisaamikeelset ajakirja Anaras, mis ilmub *in spe* neli korda aastas. Majanduslikel põhjustel on sellel väljaandel siiski ette tulnud lühema- või pikemaajalisi katkestusi.

Rootsis ilmub samuti mõningaid saamidele mõeldud väljaandeid, nagu rootsikeelne, sealsetele saamidele adresseeritud kuukiri Samefolket (<http://info.samefolket.se>). Huvitav on asjaolu, et USA ja Kanada välissaamide (Põhja-Ameerikas elab ühtekokku vähemalt 30 000 saami päritolu inimest) jaoks antakse välja ingliskeelset kultuuriajakirja Baike (<http://www.baiki.org>), mida on alates 1991. aastast välja antud 30 numbrit (viimane number Internetis kandis 2008. aasta lõpul dateeringut „*Summer 2008*”).

Saamikeelse elektroonilise meedia olukord (omakeelsed raadioprogrammid ja TV-saadet) võiks olla eeskujuks kõigile teistelegi Läänemere regiooni keelelis-kultuurilistele vähemustele. Nii Norras, Rootsis kui ka Soomes edastatakse regulaarselt saamikeelseid raadio- ning

aeg-ajalt ka telesaateid. Enamasti on tegemist riiklike telekommunikatsioonifirmadega. Nii edastab Soome riiklik Yleisradio iga päev 12 korda saamikeelseid uudiseid. Lisaks valmistab Yleisradio saamikeelsete saadete toimetuse ette kultuuri-, laste- ja religioosse sisuga saateid. Programmis on eraldi omakeelsed saated nii põhjasaamidele (kes moodustavad Soome saamidest enamuse) kui ka inari- ja koltasaamidele. Ka Norra riikliku televisiooni NRK alluvuses töötab saamikeelsete raadio- ja telesaadete toimetuse NRK Sami Radio. Lisaks tegutsevad Rootsis Gironis eraõiguslik raadiojaam SR Sami Radio ja telejaam SvT Sami TV, mis edastavad saamikeelseid saateid. Norra, Rootsi ja Soome TV-jaamad on sageli teinud koostööd saamikeelse programmi tootmisel, millega seotud kulutused on väidetavalt katnud suuremas osas Norra pool (Johansen Ijäs 2008, 7).

Rootsi põlised soomekeelsed kultuurid

Eri rahvakildude liikumine Põhjalas üle piiride, Botnia lahe ja osalt ka Soome lahe on olnud tavaline nähtus vähemalt viimase tuhande aasta jooksul. Nii on aegade jooksul moodustunud Soome rootsikeelne vähemus, kellel on Soomes teatavasti selgelt fikseeritud eristaatus (rootsi keel kui teine riigikeel), aga ka mitmed ajaloolised soomekeelsed vähemused Rootsis ja Põhja-Norras. Praeguseks on need suurel määral segunenud rootslastega, kuid omakultuuri üksikud erijooned on siiski säilinud.

Juba 16.–17. sajandil kolis Soomest Kesk-Rootsi (eelkõige Dalarna maakonda, aga ka mujale) ning osalt ka praeguse Kesk-Norra alale küllalt suur hulk soomlasi (peamiselt savolasi), kes paist-

sid silma metsakasvatusega, mistõttu neid hakati kutsuma metsasoomlasteks (rootsi keeles *skogsfinn*) ning nende istutatud metsi soome metsadeks (*finnskogar*). Nüüd on metsasoomlased juba täielikult assimileerunud, kuigi mõningaid nende kultuuri erijooni hoitakse teadlikult elus – tuntuim on Seto kuningriigi päeva eeskujuks olev Svullrya Metsasoomme vabariik.

Õnneks ei saa veel sama öelda Tornio jõeoru põlissoomlaste (*Torneadaliants*) kohta, keda võib ajalooliselt käsitada soome rahva osana, kes on jäänud Rootsi poole elama ajast, mil määratleti Rootsi kuningriigi ja Venemaa alla läinud Soome suurvürstiriigi piir. Torniooru soomlaste keelemurret (nn *meän kiel*) on Rootsis poliitilistel põhjustel püütud kvalifitseerida ka iseseisva soome-ugri keelena. Seetõttu on ka Tornio jõeoru soomlasi nimetatud *meänkielisteks* ning neil on säilinud oma identiteet, mis väljendub ka soome ortograafiast erineva kirjastiili ja muuhulgas omakeelse raadiojaama (Meän raatio) olemasolus. Aastal 1981 loodi Torniooru *meänkieliste* esindusorganisatsioon Svenska Tornedalings Riksförburg – Torniolaaksolaiset, mille liikmetele mõeldud lehest MET-aviisi kujunes esimene täiel määral Torniooru-keelne väljaanne (Kurs ja Sulkala 2003, 92). Aastatel 1981–1983 oli leht kakskeelne ja kandis nime Meikäläiset = Vi tornedalingsar. Lisaks antakse Torniooru Soome-poolses osas välja lehte nimega Meän väylä (Kurs ja Sulkala 2003, 95) ning sama nime all on tehtud ka eksperimentaalseid telesaateid.

Rootsis elavaid soomlasi (nii mainitud põlisvähemusi kui ka 1960. aastatel Rootsi kolinuid) püüab ühendada nädalaleht Ruotsin Suomalainen (<http://www.ruotsinsuomalainen.com>) ja soomekeelne raadiojaam Sisuradio. Mõned rootsikeelsed lehed (nagu Folket) on avaldanud ebaregulaarselt soomekeelseid lehekülgi. Samas on püütud ka juba sisuliselt hääbunud metsasoomlaste kultuuri vähemalt mentaalses mõttes elus hoida. Kahjuks on rootsikeelne metsasoomlaste ajakiri Svedjenävan (alapealkirjaga *Tidskrift för skogsfinn kultur*) lõpetanud ilmumise, nagu ka aastatel 1998–2005 ilmunud soomekeelne kultuuriajakiri YksKaks, mille viimane number ilmus 21. jaanuaril 2005.

Ka Põhja-Norras (Põhja-Jäämere

ääres ja Norra Lapimaal ehk Finn-margis) elab ajalooliselt soomlasi, keda on hakatud Soomes nimetama Ruija soomlasteks, Norras aga kveenideks – tegemaks vahet neil ja hilisematel soome päritolu sisserännanutel. Tegelikult võib Finn-margi põlissoomlasi ehk kveene pidada isegi norralastest põlisemaks rahvaks selles regioonis, esimesed neist asusid sinna elama juba hiliskeskajal (Sulkala 2002, 216). Põhja-Norra soome- ja kveenikeelseid ühendab soomekeelne kultuurilise suunitlusega kord kuus ilmuv ajakiri Ruijan Kaiku, milles avaldatakse tekste ka norra ja soome kirjakeelest mõnevõrra erineva ortograafiaga kveeni keeles. Väljaandel on ka Internetis oma kodulehekülj <http://www.ruijan-kaiku.no>. Huvitav on teada, et esimene soomekeelne leht Põhja-Norras, Ruijan Suomenkielinen Lehti, alustas ilmumist juba 1877. aastal, kuigi suri välja üsna varsti (Kurs 1995). Praegune Ruijan Kaiku hakkas ilmuma 1995. aastal (Sulkala 2002, 222) ning on vastu pidanud.

Skoonelased

Rootsi lõunapoolseima maakonna Skåne ajalugu on olnud mõneti erinev võrreldes muu Rootsi ajalooaga. See ala, olnud pikemat aega Taani ja Rootsi vaheline tüliõun, siirdus Rootsi võimkonda lõplikult alles 1658. aastal. Skåne dialekt meenutab seetõttu rohkem taani või isegi saksa keelt ning kohalikud ajaloo-huvilised kultuurientusiastid on hakanud rääkima iseseisvast skoone keelest. Ühtlasi tuletatakse meelde Skåne ja Rootsi keerulisi suhteid läbi ajaloo ning sedagi, et kunagisse Skåne (või Scania) kultuuri piirkonda kuuluvaks võib lugeda ka Bornholmi saart ja Taani muidki osi.

Skoone keelt pole tunnustatud Rootsis iseseisvaks keeleks ja puudub ka ühtne skoone kirjaviis. Paljud skoone kultuuriaktivistid on seetõttu töötanud välja oma kirjaviisi. Perioodilistest skoonekeelsest väljaannetest võiks nimetada näiteks kultuuriajakirja Byahornet (<http://www.byahornet.se>). Teised analoogilised väljaanded ilmuvad kas rootsi või taani keeles, nagu Dansk-Skånsk Tidskrift (<http://www.danskskaanskforening.dk/ramme.htm>). Internetis võib siiski leida üsna mitmeid Skånega otseselt seotud materjale, millest mõned on ka skoonekeelsed, nagu „Skåne saatkonna” kodu-

lehekülj (<http://www.scanian-embassy.nu>) ja skoone (Scania) muusika, luule ja keele portaal *Cum Linguis Scaniis* (<http://www.maniskor.se/cis.html>). Viimase taga olev skoone kultuuriaktivist Mikael Lucazin on hakanud välja töötama ka uut ühtset skoone (või skaania) kirjaviisi.

Taani-Saksa piiriala vähemused

Riikidevaheliste piiride muutused on põhjustanud seesuguste vähemuste teket, kes kujutavad endast põhimõtteliselt naaberriigi põhirahvuse üht teise riigi territooriumile jäänud osa. Ajapikku on need rahvakillud hakanud omandama kultuuri erijooni võrreldes emamaal elavate rahvuskaslastega, kuigi sageli arvestatakse „oma asja” ajamisel emamaa toetusega. Nii on kujunenud näiteks Taani sakslased ja Saksamaa taanlased, keda tuleb paraku käsitleda koos. Taani Jüütimaa lõunaosa (sakslaste jaoks Põhja-Schleswig) ja Saksamaa põhjapoolseim maakond Schleswig on ajalooliselt käinud paaril korral käest kätte. Viimati stabiliseerus piir siin pärast Esimese maailmasõja järgseid rahvahääletusi 1920, mis jättis osa Schleswigi sakslasi elama Taani territooriumile, samal ajal kui Saksamaa põhjaossa jäi väike taani vähemus. Isegi Teise maailmasõja käigus Taani okupeerinud Hitler ei muutnud seda piiri.

Praegu naudivad Taani sakslased küllaltki laialdast kultuuri autonoomiat, mille väljendus on ka saksakeelse päevalehe Der Nordschleswiger ilmumine provintsi ühes keskses Aabenraas (saksa keeles Apenrade). See on Taani sakslaste ainuke meediakanal, ei tegutse ühtki saksakeelset raadio- ega telejaama. Põhjus selles, et Taani teisel saksakeelsete asualal on Saksamaa raadio- ning teleprogrammid probleemideta kuuldavad ja nähtavad. Mõned Põhja-Saksamaa raadiojaamad, nagu NDR (Norddeutscher Rundfunk) ja Landesfunkhaus Flensburg vahendavad ka uudiseid teiselt poolt piiri (Lubowitz 2001, 95).

Schleswigi põhjaosa Taani vähemuse jaoks ilmub sealse piirkonna tähtsaimas keskses Flensburgis päevaleht Flensburg Avis, kus lisaks taanikeelsetele materjalidele on ka saksakeelseid uudiseid ja artikleid. Flensburg Avis on asutatud juba 1869. aastal ning 1890. aas-

tatest kuni Esimese maailmasõjani oli see kõige mõjukam Schleswig-Holsteini ajaleht üldse (Henningsen 2001, 97). 2006. aasta suvel õnnestus siinkirjutajal külastada nii ajalehe Flensburg Avis kui ka Aabenraas väljaantava ajalehe Der Nordschleswiger toimetust.

Tegelikult asustab Saksa-Taani piiri ala veel üks põline rahvusvähemus, kellest kuigi palju ei teata. Need on Schleswigi lääneosa, Põhjamere ranniku ja Helsinglandi saare põhjafriislased, kelle keel erineb oluliselt nii saksa kui ka taani keelest ja meenutab pigem inglise keelt. Vahepeal peaaegu hääbunud, on friisidel nüüdseks õnnestunud oma keel varjurmast välja tuua. Paraku puudub sel rahval praeguse ni oma meediakanal. Mitmed kirjastused Schleswig-Holsteiner Zeitungsverlag väljaantavad lehed avaldavad iga kuu spetsiaalse friisi- ja kohalikus alamsaksi murdes lisalehe, friiskeelseid saateid edastavad ka kohalikud raadiojaamad (nagu NDR, Radio Schleswig-Holstein) ja kohalikus televisioonis on vahel näidatud friiskeelseid teletlavastusi saksa subtiitritega, kuid see on ka peaaegu kõik. Kommenteerides põhjafriislaste olukorda, nimetab Põhja-Friisi instituudi direktor Thomas Steensen friisi keele esindatust meedias teiste Lääne-Euroopa keeltega võrreldes üheks kõige tagasihoidlikumaks (Steenzen 2001, 109).

Karjalased

Paljude seto kultuuriaktivistide arvates tuleks seto kultuuri (sh kohaliku meedia arendamisel) võtta eeskuju just Soome karjalaste kogemusest. Põhimõtteliselt on tõepoolest tegemist samasuguse Soome põhirahvastikust veidi erineva kultuurilise ja ajaloolise arenguga, valdavalt ortodoksse ning ajaloolise ebaõigluse ohvriks langenud rahvakilluga. Nagu setodegi puhul, on osa karjalaste ajaloolisest asualast loovutatud riikidevahelise lepinguga Venemaale ning enamik sealsest rahvastikust asunud elama Soome, enamasti hajutatult. Sarnane on olnud ka kahe rahvakillu traditsiooniliselt kõrge sündimus, mõningate arhailiste kultuuritraditsioonide pikaajaline alalhoidmine ning muudki kultuurilised eripärad kummagi riigi põhirahvastikuga võrreldes.

Praegu on üks olulisem karjalasi ühendav väljaanne nädalaleht Karjala,

mis ilmub juba 1904. aastast, olnud vahepeal (1930. aastatel) seitse korda nädalas ilmuv päevaleht ning tol perioodil ka leviku poolest Soome suuruselt neljas ajaleht (tookordne tiraaž oli üle 40 000 eksemplari). Ajaleht Karjala asutati Viiburis, ilmus pärast sõda mõnda aega Helsingis ning jätkab alates 1956. aastast Lappeenrannas. Karjala peatoimetaja Antti O. Arpose määratluse kohaselt on see karjalaste „hõimu- ja infoleht“, trükiarv 12 000 eksemplari ringis, tellijad peamiselt Karjala päritolu inimesed, kes elavad üle kogu Soome. Veel 1990. aastate alguses oli tiraaž 20 000 (Arponen 2004). Paraku on ka Karjala puhul täheldatav tellijate vähenemistendents – lehte tellivad eelkõige need Venemaale loovutatud Karjalas elanud inimesed, kes on sündinud enne 1945. aastat ning kel on isiklikke mälestusi loovutatud Karjalast. See põlvkond on hakanud paraku kaduma. Noorema põlvkonna Karjala juurtega inimeste seast tuleb küll pidevalt uusi tellijaid, kuid see ei kompenseeri vanema põlvkonna vähenemisega seotud üldaru aeglast, kuid pidevat langust. Nädalalehte Karjala annab välja Karjalan Kirjapaino OY kirjastus, mille suurim osanik on Joensuu asuv Karjala kultuuri arendamise sihtasutus (Karjalaisten Kulttuurin Edistämissäätiö). Viimane on kompenseerinud ka väljaande kahjumi aastatel, mil lehe tegevus on kahjumis olnud. Viimastel aastatel ollakse peatoimetaja sõnul siiski kasumis. Karjala aastaeelarve 2007. aastal oli 880 000 eurot (ligi 14 miljonit krooni) ning lehe tegemise oli otseselt kaasatud kuus inimest.

Lisaks üldkultuurilisele ja üldpoliitilisele nädalalehele Karjala ilmuvad Karjala liidu häälekandja Karjalan Kunnaat ning Karjala Soomele tagastamist taotleva ühenduse Karelia Klubi samanimeline ajaleht (tabloid-)formaadis, kuid sisult siiski pigem ajakirjalaadne väljaanne. Poliitiliste erimeelsuste tõttu (Karelia Klubi manifesteerib küllaltki radikaalseid seisukohti) ei ole erilist koostööd nende kahe väljaande, küll aga nädalalehe Karjala ja väljaande Karelia Klubi vahel. Ajaleht Karjala käsitleb Karjala tagasinõudmise teemat üsna mõõdukalt („see on küsimus, mida võiks avalikult arutada“), Karelia Klubi seevastu üsna radikaalselt („Karjala tagastamisest peab saama üks Soome välispoliitika nurgakive“).

Kõigi karjalaste keskse esindusorganisatsiooni (koondab ligi 200 karjalaste organisatsiooni), kõigis Soome maakondades territoriaalseid allorganisatsioone omava Karjala liidu (Karjalan Liitto) ajakiri Karjalan Kunnaat ilmub alates 1997. aastast kaks korda aastas 28–32-leheküljelisena. Tiraaž on 40 000 eksemplari, seda levitatakse Karjala liidu liikmetele posti teel tasuta ning väljaanne ei jõuagi vabamüüki.

Karjala tagastamist taotlev Karelia klubi moodustati ametlikult alles 1. juunil 2004, sellest ajast on ilmunud 19 numbrit organisatsiooni seisukohti väljendavat ajalehte Karelia Klubi. Lehe esialgne suhteliselt kiire käimapanek õnnestus eelkõige tänu rahvaliidumise ProKarelia toetusele ja kaasabile. Praegu ilmub Karelia Klubi 32 leheküljel ja neljavärvi-trükis. Puuduvad palgalised kaastöötajad (ainsana saab palka küljendaja), lehte toimetatakse ühiskondlikus korras ning väljaandmisega seotud kulutused, eelkõige trükkikulud, kaetakse Karelia klubi liikmemaksude arvelt.

Lisaks annab pikaajaliste traditsioonidega Karjala haridusliit (Karjalan Sivistysliitto) praegugi välja selgelt kultuurilise suunitlusega ajakirja Karjalan Heimo, mida levitatakse lisaks Soomele ka Venemaale alal Aunuse- ja Viena-Karjalas. Ajakiri on ilmunud eri nimede all (Karjalaisten Pakinoita, Karjalaisten Sanomat, Toukomies, Viena-Aunus) juba 1906. aastast (pidevalt aastast 1917), tavaliselt kuni kuus numbrit aastas, tiraažiga 2000 eksemplari. Ajakirja toimetab alates 1983. aastast Sakari Vuoristo, kes on ka lehe ainuke töötaja. Peamised teemad on karjala keel, kultuur ja rahvatraditsioonid, pööratakse rõhku ka kohaajaloolole. Aastatel 1994–2004 *Kyläprojekti* raames esitles ja dokumenteeris Karjalan Heimo 80 kadunud piiritagust Karjala küla. Ajakiri levib ajaloolises Ida-Karjalas (Aunuses ja Valge mere ning Soome vahele jäävas Viena-Karjalas) peamiselt tänu sealsete inimeste sugulastele, kes põgenesid Soome 1920. ja 1930. aastatel ning maksavad ajakirja tellimise eest oma Venemaale territooriumil elavatele sugulastele.

Lisaks neile kolmele olulisele „kõigile karjalastele mõeldud“ väljaandele ilmub Joensuu (Soome Põhja-Karjala lääni keskuses) maakonnaleht Karjalainen, mida võiks Setumaa regiooni konteksti

silmas pidades käsitada pigem Põlva Koidu või Võrumaa Teatja analoogina. Tegemist on Pohjois-Karjala lääni maakonnalehega (<http://www.karjalainen.fi>). Mitmed loovutatud Karjala suurlülad (*pitäjät*) on asutanud oma seltsid või fondid, mis annavad välja väikelehti, nagu Repolainen, Jaakkiman Sanomat, Säkkiärväläinen, Vpl. Pyhäjärvi, Kivennapalainen, Impilahtelainen, Rautulainen, Johannekselainen. Väikelehed on ka Karjala mitmel suguvõsaseltsil, mis on loodud oma suguvõsa genealoogia uurimiseks, korraldatakse matku endistesse kodupaikadesse. Ilmub ka Karjala noorsooühingute liidu Kuopios ajakiri Nuori Karjala sagedusega veel hiljuti 11 numbrit aastas. Seega on karjalaste ajakirjandusmaastik üsna kirju ja seda just väikelehtede osas.

Kõigil karjalaste olulistel väljaannetel on oma veebiversioon või vähemalt tutvustus Internetis. Tegevust on alustanud „kõigi karjalaste” Interneti-portaal <http://www.kareliaani.net> (Karjalaiset internetiaikaan! 2005), kuhu on koondatud ka paljud karjala väikelehed ja Karjalaga seotud inimeste koduleheküljed. Domeeni kareliaani.net taga on väike rühm netientusiaste, kes pakuvad veebimajutust ja valmistavad odavalt kodulehekülgi just Karjalaga seotud organisatsioonidele.

Seega on Soome karjalastel mitmeid eri suunitluse ja sisuga väljaandeid, mis täidavad ka eri funktsioone ja rolle, mida näiteks Eesti setode kogukonna puhul peab täitma vaid üks väljaanne – ajaleht Setomaa.

Savolased

Kui karjalasi on põhjusega peetud setode saatusekaaslasteks, siis tänu setode ja võrokeste püüdlusele kasutada suhtluses järjekindlalt oma keelemurret on neid (eriti setosid) hakatud Soomes võrdlema savolastega ning nimetama kord Eesti savolasteks või vahel ka Eesti raumalasteks, pidades silmas nende asendit kahe (raumalaste puhul soome- ja rootsikeelse) kultuuri kokkupuutealal (Oittinen 2005). Savo murdel on Soomes traditsiooniliselt olnud samasugune roll nagu võro-seto murdel Eestis, kuigi Soome karjalased püüavad end distantseerida savolastest, kelle murret peavad sageli Karjala murde moonutatud vormiks. Enamgi, kirjakeelsete soomlaste jaoks on savo murdel sageli teatav

koomiline konnotatiivne varjund, mis on täheldatav ka eestlaste suhtumises võroseto murdesse. Savolastel on samuti juba pikaajaline murdekeelse kirjanduse väljaandmise traditsioon, savokeelseid raamatuid on ilmunud pidevalt, kuigi nimetuste poolest mitte just suurel arvul.

Aastatel 1998–2003 ilmus Siilinjärvel ja Maaningas välja antud ajalehe Uutis-Jousi lisana kord aastas end „maailma-ruumi ainsa savokeelse ajalehena” (Palander 2001) reklaaminud savokeelne Uutis-Vieterj. Seda väljaannet jõudis ilmuda viis-kuus numbrit. Savokeelse ajakirjanduse traditsiooni kroonib omal kombel rahvusvahelise levikuga erootikaajakirja Hustler savokeelse versiooni väljaandmine (olguigi, et tegemist oli üksnes ühe numbriga, mis ilmus juunis 1999 tiraažis 40 000 eksemplari). Lisaks sellele on savo murdekeelt propageeritud üksikute perioodiliselt ilmuvate lasteväljaannete kaudu – nagu koomiksi-sarjad „Asterix” ja „Aku Ankka”.

Kokkuvõte

Igal rahval Läänemere ääres on n-õ omad setod, kohati üsnagi põhjendatult ka omaette rahva staatusele pretendeeriv rahvakild, kelle keel ja kultuur riigi põhirahva keelest ja kultuurist suuremal või vähemal määral erineb. Lisaks on migratsiooniprotsesside ja riigipiiride muutumise tagajärjel hakanud välja kujunema uued vähemused – nagu Eesti või Läti venelased, kelle meedia vajab omaette käsitlust. Konkreetse valiku puhul on peetud silmas eelkõige seda, et vaadeldud rahvakillud („teiste rahvaste setod”) vastaksid kahele olulisele kriteeriumile: a) tegemist peaks olema just väikese, tugeva assimileerimissurve all elava ja seeläbi ohustatud või hapra identiteediga rahvakilluga, kelle b) ainuke põline asuala („etniline kodumaa”) on siin, Läänemere-äärses väikeriigis ja kellel puudub reeglina otsest toetust pakkuv emamaa.

Nagu nägime, on oma meediaväljaannetel määrav roll nii nende rahvakillude identiteedi looja ja hoidjana kui ka omakultuuri ühe alustala (oma keele ja selle kirjastiili) arendajana. Kindlasti on parem nende põliskultuuride olukord, kel lisaks trükiväljaannetele juurdepääs elektroonilisele meediale ning kes kasutavad ära Interneti võimalusi.

Väikesed kultuurid on kergesti haava-

tavad. Seetõttu on põhjendatud ka spetsiaalsete meetmete kasutuselevõtt väikeste kultuuride kaitsel ja arendamisel, nagu seda on Eestis haridus- ja teadusministeeriumi programm „Lõuna-Eesti keel ja kultuur” ning kultuuriministeeriumi kureeritav Setumaa programm. Võro või seto kultuuri arendamine ei tohiks mingilgi määral kahjustada eesti kultuuri arengut, nii nagu saamide omakultuur pole ohuks Soome, Rootsi ega ka Norra põhirahvuse rahvuskultuurile. Küll aga oleks väikeste kultuuride ja neile ainuomaste erijoonte kadumine kaotus meie kõigi jaoks.

Kirjandus

Aarma, L. (1996) Kõige mõistatuslikumad. *Horisont: Horisondi Ekstra*, 6, 10–11.

Arponen, A. O. (2004) Antti O. Arponen ja 100-vuotias Karjala-lehti. *Karelia Klubi*, 2, 10.

Henningsen, L. H. (2001) The Danish minority – identity, culture, media. *Living together: the minorities in the German-Danish border region*. Toim Teebken, A. ja Christiansen, E. A. Flensburg: European Centre for Minority Issues, 96–103.

Johansen Ijäs, A. *Sámi press in the year 2008*. 8 p. Käsikiri Internetis.

Karjalaiset internet-aikaan! (2005) *Karelia Klubi*, 4, tammikuu, 23.

Kurs, O. (1995) Tietoja Norjan Lapista eli Ruijasta. *Inkeri: tietoja Inkerista ja inkeriläisistä*, marraskuu, 4.

Kurs, O. ja Sulkala, H. (2003) Itämerensuomalaisia ydinalueita ja takamaita: Tornionlaakso. *Ödangumeresoomõ hummongupiir = Läänemeresoome idapiir. Võro Instituudi Toimõndusõq*, 15.

Lubowitz, F. (2001) The German minority in Northern Schleswig – History, language and traditions: Roots of the North Schleswigian identity. Toim Teebken, A. ja Christiansen, E. M. Flensburg: European Centre for Minority Issues, 91–96.

Oittinen, H. (2005) Võrot vastaan setot. *Hiidenkivi*, 3, 25.

Palander, M. (2001) Savolaisseminaari Tartossa. *Kielikuvia*, 1, 19.

Steensen, Th. (2001) *The importance of language for the cultural identity of the North Frisians*. Toim Teebken, A. ja Christiansen, E. M. Flensburg: European Centre for Minority Issues, 105–109.

Sulkala, H. (2002) Põhjaperifeeria kveenid. *Krimmi kogumik*. 1. Konverentsi „140 aastat eestlust Krimmis” ettekanded (09.–10.09.2001). Tallinn, 216–225.